

टिळक

टिळक,
तुम्ही चौपाटीवर इथे कशासाठी
उभे आहात?
अहो, पाणीपुरी, भेळपुरी खाणं
हा आमचा जन्मसिध्द हक्क आहे
आणि आम्ही तो रोज मिळवणारच.

टिळक,
आम्ही सर्व आता संतोषाचे जनक आहोत
उगाच तुमचे ते असंतोषाचे अग्रलेख
आता आम्हाला नकोत
आता पानोपानी
साबण लावणारी फेसाळ बाई
आम्हाला हवीय

टिळक,
उगाच तुम्ही दलाल स्ट्रीटच्या शाळेत
शेंगा कुणी खाल्ल्या त्यांची
नावं सांगू नका
ती फोलपटं आहेत ना,
ती वाऱ्यावर उडवून लावा
तरच तुमची धडगत आहे

टिळक, आता हे शहर
गॅनाइटनं गुळगुळीत बनलयं
तुमचा जोडा चालताना त्यावरून घसरेल
तर गॅनाइटला थोडी टाकी मारून

घ्यायला सांगा
इथे तुमचे बी रुजणे कठीण आहे

तुम्ही कोण होतात
हे खरंच आम्हाला माहीत नाही
तुम्ही मंडालेला काळा खट्टा प्यायला
गेल्या होतात काय?
की मंडाले हा एखादा पिकनिक स्पॉट आहे?

टिळक,
तुमचं धोतर खूपच ऑड वाटते, इथे चौपाटीवर
एखादया गावखात्यातल्या गडयासारखे,
माथाडीसारखे
तुम्ही रत्नांग्रीस परत जा
तुमचं स्वातंत्र्यसैनिकाचे पेन्शन
अडलं असेल ना दिल्लीत
तर ते आम्ही पाठवून देऊ तुमच्या पुढच्या पिढ्यांना

आणि काय त्या गायकवाड वाडयामधल्या
मातीच्या जाडजूड भिंती
किती ओंगळ वाटते ते

तुम्ही एक करा टिळक
वाडा पाडून तो बिल्डरला विका
म्हणजे छान मल्टीस्टोरीड कॉम्प्लेक्स होईल
सुखाने चार घास खाल
उगाच आन्दोलनाच्या लष्करच्या भाकऱ्या भाजू नका

आणि टिळक,
जाता जाता सानेगुरुजी, ना
एक निरोप दया. म्हणावं श्यामला
उगाच आईच्या डोळ्यातून पाणी काढणाऱ्या
गोष्टी सांगत बसू नका.
त्याला दुबई-मस्कतला पाठवा, टिळक.
आज इथे डॉलर्सची गरज आहे
तुमचे डोके ठिकाणावर आहे काय, टिळक
तुम्ही डॉलर मिळवा
लोक बघा किती आनंदात
बियरच्या ग्लासासारखे फेसाळलेत
तुम्ही स्वदेशी बार टाका, मस्त जगा
भूखंड घ्या, फार्म हाऊस घ्या, स्वीस बँकेत पैसे ठेवा
मुलांना ग्रीन कार्ड द्या आनन्द करा.
आणि जमलंच तर
सिंहगडच्या बंगलीच्या स्पोर्टवर एखादं फाइव्हस्टार हॉटेल काढा

तेच तुमच्या हिताचे आहे
तोच इथला स्वदेशी वाण आहे.

अशोक नायगांवकर

अगदी छोटा शिशूपासून ते दहावीपर्यन्त एक ऑगस्ट आला की
आमच्या शाळेत न खाल्लेल्या शेंगदाण्यांच्या टरफलांचा कचरा
पुरून उरायचा. सगळे फळे सन्त, सन्त आणि संत यांच्या
शुध्दलेखनाने भरून जायचे. जरा मोठ्या वर्गामध्ये टिळक आज
असते तर.... वगैरे चर्चा व्हायच्या.

मग दोन ऑगस्टला ही टरफलं साफ झाली, फळे स्वच्छ झाले आणि टिळकांच्या तसबिरीवरचे हार निर्माल्यात पडले की पुढचे ३६४ दिवस सगळेजण परत मजा मारायला मोकळे.

आपण या महान माणसाला पुरतं ओळखलंच नाही का त्यांची महानता ध्यानात आल्यावर त्यांना असं तसबिरीतच ठेवणं आपल्याला सोयिस्कर वाटलं?

केळकरांनी लिहिलेले टिळकचरित्राचे सर्व खंड या जन्मात वाचून काढता यावेत म्हणून मी प्रयत्न करतो आहे. सोपं नाहीये ते. दरवेळी टिळकांचा नवीनच पैलू समोर येतो.

घरादाराची काळजी करणारा कुटुंबवत्सल पती आणि पिता, मित्रांच्या आणि त्यांच्या कुटुंबियांच्या पाठीशी कितीही अडचणीच्या वेळी उभा राहणारा मित्र, एक वस्तुनिष्ठ गणिततज्ञ, खगोलसंशोधक ही त्यांची मला आवडलेली काही रूपे.

Uncrowned king of India असे अनेक इंग्रजांनी ज्यांचे वर्णन केले होते ते लोकमान्य टिळक वैयक्तिक जीवनात एखाद्या सामान्य मध्यमवर्गीयासारखे रहात असत याचा आजच्या विविध हृदयसमाटांना अचंबा वाटेल. त्यांनी आपल्या तिन्ही मुलींची लष्णे त्या काळच्या रीतीरिवाजाप्रमाणे योग्य वर शोधून करून दिली होती. आपल्या तिन्ही मुलांच्या शिक्षणाकडे आणि पत्नीच्या प्रकृतीकडे अतिशय बारकाईने त्यांचे लक्ष असे हे वारंवार जाणवते.

खगोलशास्त्रावर प्रभुत्व पण ज्योतिषाला प्रखर विरोध हा त्यांच्या व्यक्तित्वातला विरोधाभास वाटेल पण असे अनेक विरोधाभास त्यांच्याबाबतीत आढळतात.

त्यांच्यातला देशभक्त या सर्वांना झाकोळून टाकतो. लोकांच्या पुढारीपणामुळे त्यांचे public profile खूप वेगळे ठेवणे त्यांना भागच होते. त्यामुळे काही वेळा त्यांच्या वस्तुनिष्ठ, तर्कसुसंगत भूमिकेत त्यांना compromise करणं भाग पडलं असणार. पण जे शस्त्र उपलब्ध असेल ते घेऊन लढत रहाणं हाच त्यांचा स्वभावधर्म होता. लोकांच्या निष्ठांचा उपयोग त्यांनी आपली लोकप्रियता वाढवून घेण्यासाठी केला नाही. झुंडशाहीच्या राजकारणाला त्यांचा विरोध होता हेसुद्धा वारंवार जाणवते.

प्रकांड बुद्धिमत्ता आणि त्यामुळे मिळालेले ज्ञान, कर्माविषयी अढळ निष्ठा आणि अतुलनीय धैर्य ह्या गोष्टींचा अपूर्व संगम असलेले जे नेते भारतीय इतिहासात आढळतात त्यात टिळकांचे नाव अग्रभागी आहे.

त्यांच्या “माणूसपणा”च्या कितीतरी गोष्टी सांगता येतील. मंडालेतील आचार्याशी असलेली वर्तणूक असो की घरी भेटायला आलेल्या विद्यार्थ्यांची आवभगत असो, टिळकांच्या वागण्यातील सुसंस्कृतपणा आणि शालीनता सहजपणे लोकांवर छाप पाडत असे. त्याचबरोबर त्यांच्या वागण्यातील परखडपणा आणि विनोद यामुळे बरोबर असलेल्या कुठल्याही माणसाला त्यांच्या मोठेपणाचे दडपण येत नसे.

साहित्य, कला, नाटक इत्यादी गोष्टीकरता त्यांना फारसा वेळ देता आला नाही पण या गोष्टीची सामाजिक गरज आणि उपयुक्तता याचे त्यांना चांगलेच भान होते. पंजाबमध्ये केलेल्या एका भाषणात त्यांनी नाटक आणि साहित्याचा उपयोग समाजात लोकशाही रुजवायला करावा अशी सूचना केली होती. नाटकाचा समाजजागृतीकरता उपयोग करावा हा त्यांचा उपदेश नंतर

त्यांच्याच नावाने स्थापलेल्या महाराष्ट्रातील बळवंत संगीत मंडळीने अगदी तंतोतंत पाळला.

मंडालेला त्यांनी लिहीलेले गीतारहस्य सर्वांनाच माहित आहे पण त्याचबरोबर ते अभ्यास करत असलेला Calculus वरचा ग्रंथही पूर्ण झाला असता तर टिळकंच्या विद्वत्तेचा एक वेगळा पैलू आपल्यासमोर कायमचा राहिला असता.

१९१८ पासून त्यांना थकवा जाणवू लागला होता तरीही जगातील आणि भारतातील इतर प्रांतांमधील घडामोडींचा त्यांचा अभ्यास थांबला नाही. १९१८ मध्ये इंग्लंडहून परत येताना कम्युनिझमवरची अनेक पुस्तके त्यांनी वाचून काढली. त्यावर लिहायला मत व्यक्त करायला मात्र त्यांना वेळ मिळाला नाही.

गांधीजींनी केलेल्या चंपारण्यातील चळवळीची त्यांनी पूर्ण माहिती करून घेतली होती आणि ह्या सत्याग्रहाच्या नवीन विचाराने ते प्रभावित झाले होते.

अवन्तिकाबाई गोखले यांच्या गांधीजींच्या चरित्राला प्रस्तावना लिहिताना त्यांनी गांधीजी हेच यापुढील नेते असल्याचा निर्वाळा दिला होता. आपण गांधीशी सहकार्य करू आणि वेळप्रसंगी मतभेदाचे मुद्दे आले तर समानकारणातून बाजूला होऊन संशोधनाला वाहून घेऊ असे त्यांनी निकटच्या अनुयायांना सांगितले होते.

आजच्या खुर्चीला चिकटून बसण्याचा हव्यास असणाऱ्या वयोवृद्ध नेत्यांच्या खटपटी-लटपटी बघितल्या की या मोठ्या माणसाचे मोठेपण अधिकच जाणवायला लागते.

हे सगळं लिहिण्याचं प्रयोजन टिळकांची ओळख तुम्हाला नव्याने करून द्यावी असं अजिबात नाही. ह्या ज्ञानसूर्याची ओळख करून घ्यायची माझी पात्रताही नाही पण या शनिवारच्या १ ऑगस्टनंतर टरफले झाडून टाकली तरी निदान पुढच्या १ ऑगस्टपर्यंत त्यानी शिकविलेला कर्मयोग आपण आपल्या परीने पाळू शकलो तरी आपल्यालाच आनन्द मिळेल.

पण एक मिनिट. मी तरी हे १ ऑगस्टच्याच सुमारास का सांगतो आहे? मलादेखील या चाकोरीमधून बाहेर पडलंच पाहिजे.

मन्दार